

JAMA (150) sb f

Oba a jasne.

sg N jama (15). ◇ G jamy (49). ◇ D jamie (1). ◇ A jamę (18). ◇ I jamą (3). ◇ L jamie (30). ◇ V jamo (1). ◇ pl N jamy (1). ◇ G jam (2); -ã- (1), -(a)- (1). ◇ A jamy (21). ◇ L jamach (9); -ach (5), -(a)ch (4).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XVIII w.

1. *Naturalne lub utworzone sztucznie znaczne zagłębienie w gruncie, często w skale, dół, grot; specus Calag, Calep, Cn; spelunca BartBydgd, Calag, Calep; antrum BartBydgd, Cn; caverna Calep, Cn; latebra, latibulum Calep; cavum, cochlaxt cuniculus, successus Cn (149) : BartBydgd 11b; Nalazłszy łobie [kukołka] iamę w ziemi albo dup w drzewie/ tam łobie nanoli czymby łie czała zimę przeżywała. FalZioł IV 23c, IV 23a; BielŻyw 4, 123, 162 [2 r.]; [Jurowie w Scytyje] miełzkaiąc wziemi wikopawłzi łobie iami iakoby izby, żywią łie łalfem/ ribami/ á zwierzyną MiechGlab 62; Nłewiáłtá w iámę dziecieł/ co w niey wodá byłá/ Wrzuciłá RejZwierz 39, 39 [2 r.]; BibRadz Iob 40/16; iáko było v Delfu/ niewiáłtá ná wirzchu iámy łiedzyáłá ludzyem odpowiedź dawáiąc. BielKron 132, 47v, 111v [4 r.], 146; Chowáły mię w łwych iámách przyázłiwe łkáły. Prot B; Przylszedłzy tám do gory/ włzedł w iednę iáłkinie [!] / Która iámá wilgotna/ ietł w pułtey łkálnie. HistHel C3v; SkarŻyw 166; Latebrosus – Cziemne miełfcze, aiám pełnę. Calep 584a, 176a, 584a [2 r.], 997a; KlonWor 22.*

W porównaniu (1): Oczy/ iákby z iámy łtráłzney wygládały/ A źrzenice/ wietłzą część wzroku łtradały. GrabowSet R4v.

Zwrot: »(po-, s-)kryć się w jamie, w jamy, do jamy« = abscondere se in speluncis Vulg [szyk zmienny] (2 : 2 : 1): Pięc krolow łkryli łie do iámy [latentes in spelunca Vulg Ios 10/17] w miełcie Macedá. BielKron 47v, 215; HistRzym 98v; BudBib 2.Reg 17/9; á krolowie źiemie y ksiáżetá/ y Rotmiłtrze/ y bogáci/ y mocarze/ y káždy niewolnik/ y wolny pokryli łię w iámy y w łkáły gor. WujNT Apoc 6/15.

Wyrażenia: »jama głęboka« (1): Tám byłá nád ieziorem onym wielką łkáłá/ W ktorey teź byłá iámá głęboka nie máła. CzahTr E2v.

»jama (pod)ziemna« = tumba Calep [szyk 3 : 1] (4): FalZioł IV 33b; lud [na Islandii] byđłem żyw á rybámi w iámách źiemnych połpołu z byđłem miełzkáią BielKron 294v; Wnidá do iáłkiń łkálnych/ y do iam ziemnych [in speluncas petrarum et in foveas subterraneas] przed łtráchem Iehowy BudBib Is 2/19; Calep 1092b.

Szeregi: »jama albo doł« (1): gdy go [smoka morskiego] włowi á władzi w ziemną iamę albo w doł/ nathychmiałł łobie meath vczyni nołem łwogim. FalZioł IV 33b.

»jama, (i) jaskinia« = antrum et spelunca, spelunca et caverna Vulg; spelunea et fovea PolAnt [szyk 3 : 2] (5): I poczynili łobie iámy y iáłkinie w gorach/ y miełzcá bárzo obronne ku odpierániu. Leop Iudic 6/2; BudBib Is 2/19; Calag 286a; Calep 997a; WujNT Hebr 11/38.

»jamy i skały« = speluncae et petrae Vulg [szyk 1 : 1] (2): by łię teź w owczych y kozich łkorách przyłzłó po łkáłách y iámách tłuc CzechEp 62; WujNT Apoc 6/15.

Przen: Śmierć, grób, potępienie (5) : Bo náłyciłáłię złołci dułzá moiá/ á żywot moy do iámy przyłtápił [vita mea ad sepulchrum pervenit]. BudBib Ps 87/3 [4]; Opałáły mię były powrozy łmierci/ á vciłki y iámy ználázły mię były [(angustiae inferni invenerunt me)/ vciłk y bolenie náłazłem był. BudBib Ps 114/3; Strách y iámá [formido et fovea] byłá ná nas/ zwodzenie/ y łtárćie. BudBib Thren

3/47; Po śmierci z nas nie/ nicém iest śmierć iámá/ Z żárkiego biegu kres/ v krefu iámá. *GórnTroas* 30.

Wyrażenie: »jama spodnia« (1): Bo miłofierdzie twoie wielkie nádemną że wyrwałś dużę moię z iámy ípodniey [*ex fovea inferiori*]. *BudBib Ps* 85/13.

a. Nora, legowisko zwierząt; fovea, lacus Vulg (88) : Liżká gdy karmi ízukálá/ Z iámy byłá wybieżálá. Liśiętá iámy w iámie zořtály *BierEz* Mv, L3 [2 r.], Mv, M3, M3v, N2v [3 r.] (17); *OpecŻyw* 87; [Jeż] na grzbiecie owocze do iamy znařza *FalZioł* IV 10b; Corez [...] gdy deřzcz idzie/ tedy fie fkrije w iamę řwoię *FalZioł* IV 32c, IV 8c, 28c, 30d, 32c, 36a; *HistAl* C3v; *KrowObr* 49; *RejWiz* 48, 157v, 162v; Tám miał iámę [*habuit foveam*] *Ież/* y wychował *Ieżętá/* y okopał/ á wychował w ćieniu iey *Leop Is* 34/15; á przyřzedł do iámy [*ad lacum*] y weyrzał/ á otho Dániel iiedzący miedzy Lwy. *Leop Dan* 14/39, *Dan* 14/31, 34, 35, 41; *RejFig* Bb2 [4 r.], Bb4v; [*krzeczki*] iiedno w iámie iiedzą/ á boię fie Kánie. *RejZwierz* 77v, 120v; Piřáli Kronikarze Polřcy/ iř pod tą gorą Wawel/ ná kthorey zamek Krákwfki ieft/ Smok wielki w iámie ná ten czás był *BielKron* 340v, 98v, 340v; *RejAp* BB7; *HistRzym* 87, 113; *SkarŻyw* 21, 187; *CzechEp* 60, 407; BIedne/ leřne ptářzętá/ gniáżdá řwoie máią/ Zwierzętá w pewnych iámách/ w puřczách iię chowáią/ A Syn człowieczy nie ma/ gđzieby głowę řwoię Skłonił [*Vulg Matth* 8/20 i *Luc* 9/58]. *GrabowSet* B4 [*przekład tego samego tekstu: OpecŻyw* 87, *KrowObr* 49, *RejAp* BB7, *HistRzym* 87, 113, *CzechEp* 60, 407, *LatHar* 556, *WujNT Matth* 8/20, *Luc* 9/58, s. 233]; *LatHar* 556; *WujNT Matth* 8/20, *Luc* 9/58, s. 233.

jama czyja [w tym: lwia (11), lwow (1), aspidowa, kretow] (14): Tedy krol rořkazał/ y przywiedziono Dánielá/ á wpuřczono go do iámy lwiey [*in lacum leonum*] *Leop Dan* 6/16, *Dan* 6 arg, 7, 12, 14/30, 33, 40; *BibRadz Is* 11/8; Ná on czás porzući człowiek bogi řwoie řrebrne/ y bogi řwoie złote/ ktore wczynili mu dla klániánia/ do iámy kretow y nietoperzow. *BudBib Is* 2/20; *CzechRozm* 183v, 252; Dániel/ w iámie řiedmi okrutnych/ y głodem zmorzonych lwow/ żywot w cále záchowány *LatHar* + 9, 258, 585.

W porównaniach (5): *WróbZołt* ff4v; *BibRadz Ps* 16/12; *GórnDworz* Gg6v; Y tyř wygrał miły pánie/ Co iiedziř iáko Lys w iámie *RejZwierc* 233v; Gđzie řzynberg w twoiey kárcźmie/ iáko w iámie/ Zářiadł ná támie. *KlonFlis* H.

Przysłowie: Bo ácz nierowno ćiągny fie Boć być w iámie pánie liřie *RejRozpr* H4.

Wyrażenia: »jama gruba« (1): Muchá mrowce przygániłá [...] Záwždy mieřzkař w iámie grubey/ Ia z krolew w łoźnicy cudney *BierEz* N3.

»jama zakryta« (1): ktore źwierzętká małe byly/ tym abo řkrzydłá/ dla wlecenia dał/ ábo pod źięmią iámy zákryte dla záchowánia náznaczył *GórnRozm* Nv.

»ziemna jama« (1): KRolik ieft zwierzę zaiączowi podobne/ iedno iże mnieyřze/ á w ziemnych iamach fie chowa po polu *FalZioł* IV 9b.

Szereg: »jama, jaskinia« (1): A niemowiátko bęđzie grało nád iámą Ařpidową [*super foramen aspidis*]/ y zořtáwione od pierři dziećiątko włoży rękę řwá do iářkinie Bážyliřzkowey [*super cavernam reguli*]. *BibRadz Is* 11/8.

W przen (3) : iako zá iię miał Kořćioł Boży powřtác/ á kácerřtwo Arryáńřkie záginać. Obroćá iię powiáda wężowie w iámy řwoie/ á wiárá S. řerzyć iię bęđzie *SkarŻyw* 58; Niemář tey żadney

liśey iámy/ tych przewrotnikow fałszerzow/ od ktoreyby im niezálkoczył *SkarŻyw* 203; od młodości z Heretyki zrołł [św. *Piotr*] iámy tych lifzek wiedział; zábieżec wśzytkim ich mátáckim z pińmá wywodom vmiál *SkarŻyw* 373.

b. *Kryjówka, schronienie (4)* : O nędzna márna iámo/ toć cie łzpiżuiemy/ A gdy nas pochwytiáią/ ná to nie pomniemy. *RejWiz* 157v; A łzpetna to Pułtołka [= *śmierć*]/ co zá námi latá [...] A też łie przedłię przed nią w iámę nie vmkniemy. *RejWiz* 157v, 157v.

W porównaniu (1): Opuścił iámę łwá iako lew/ ábowiem źiemia ich łpułtołzona ielth przed zápalonym gniewem vćikáiącego/ y przed popędliwością iego. *BibRadz Ier* 25/38.

c. *Dół wykopany w ziemi do łowienia zwierzyny (8)* : Bo temu gdy czás przydzye/ włowi łie łnádnie/ Y wilk áni obaczy kiedy w iámę wpádnie. *RejWiz* 138v; CHłopi Wilká żywego w iámie włápili *RejFig* Dd7.

Przysłowia: A ktho iámę kopa wpádnie w nią [et qui foveam fodit incidet in eam] *Leop Eccli* 27/29; *BudBib Eccli* 27/27 [29].

To prawie obyczay Wilczy Gdy kto winien tédy milczy I ten krziwo patrzy na mie Pokorzj łię by Wilk w Iamie *RejKup* Cc; A náłz iáko wilk w iámie vmizga łie łiedząc *RejWiz* 5, 59.

Przen: Zasadzka, podstęp (1) : Coż ná łierotę iákobyście nienápádli/ á (no) iámę kopaćie na przyiáćielá wálzgo [fodietis super sodalem vestrum]? *BudBib Iob* 6/27.

d. *Kopalnia (2)* : Byłá tám iámá/ oni zowá łzthollá na dłuż mil Włófkich łzefnaście/ gdzie tám złotá dofyć byłó *BielKron* 442v.

Wyrażenie: »jama solna« (1): Moaw iáko Sodomá bédzie/ á łynowie Hamonowi iáko Gomorá/ ogrod na pokrzywy/ y iámá łolna [fodina salis]/ y pułtynia wieczna *BudBib Soph* 2/9.

e. *Dolina (1)* : Y pogrzebł go [Mojżesza] w iámie [in valle] w ziemi Moáwłkiey przeciw doinowi pehorá/ á nie poznał żaden zgrobu iego afz do dnia tego. *BudBib Deut* 34/6.

2. *Wgłębienie utworzone w ciele przez wrzód (1)* : Iakoby łkoro obaczył yże iuż na niekthorim miełtczu miękko/ toć iuż gnije/ á tak czo narichley otworzyć aby iad wyciekł y z gnoiem połpołu/ bo ielthliby tego zaniechał dłużo nie otworząc/ tedy vcżyni głęboká iámę w ćiele *FalZioł* V 71.

Synonimy: **1.** *doł, dziura, gruba, jaskinia, loch, padół, skała*; **d.** *gora, kopanina, sztoła, szyba, żupa*; **e.** *dolina*; **2.** *dziura*.